

Thomas B Johansson, Peter Steen m fl:

Perspektiv på energi*

Som underlag för arbetet inom 1981 års energikommitté har ett antal studier belyst olika problemområden relaterade till den framtida energipolitiken och speciellt kärnkraftens utveckling såsom ekonomi, miljö, framtida energiteknik, värmemarknadens utveckling etc. Vid sidan av dessa har också utarbetats en mera tvärvetenskaplig studie. *Perspektiv på energi* av Thomas B Johansson, Peter Steen m fl (Ds I 1983:18) gör anspråk på att vara en framtidsstudie. Enligt författarna betyder detta att viktiga möjligheter och osäkerheter har identifierats och diskuterats. Någon ytterligare precisering har jag inte funnit men det framgår att syftet varit att bidra med en helhetssyn på det framtida energisystemet där ekonomi, miljö, sårbarhet, försörjningstrygghet och andra aspekter beaktas.

Studien inleds med en diskussion av övergripande kriterier för vad som är ett bra energisystem (kap 2 och 3). Därefter diskuteras den framtida energianvändningen (kap 4) och dess koppling till den allmänekonomiska utvecklingen (kap 5). Kapitlen 6—9 är mera teknikinriktade och behandlar potentialen för inhemska bränslen och det framtida värme- och elsystemet. De sista kapitlen

(kap 10 och 11) behandlar energipolitik och styrningen av energisystemets långsiktiga utveckling.

Studien gör som helhet intryck av hastverk och de ekonomiska avsnitten uppvisar en lång rad allvarliga brister. Jag får här begränsa mig till några exempel.

Vilseledande analys

Författarna analyserar industrins framtida energianvändning dels på mikronivå, dvs för enskilda tekniker eller produktionsprocesser, dels på branschnivå. Genomgången på mikronivå visar, föga överraskande, att det finns stort utrymme för energibesparing inom olika områden. Sorteringen av anläggningar på branschnivå i produktivitetsskikt visar också att det existerar en stor potential för sparande såvida dagens bästa teknik kan bli framtidens genomsnittliga. Här har emellertid teknikbegreppet en helt annan innebörd än på mikronivån och författarna glider ofta, på ett vilseledande sätt, mellan de olika nivåerna.

* För en mer detaljerad granskning hänvisas till en stencil av undertecknad.

I avsnitt 10:4.2 diskuteras energitaxors utformning. Författarna påstår här att "Under nuvarande omständigheter, när utformningen av apparatur m m för energianvändning ej är i balans med energipriserna leder taxor med fasta avgifter ej till samhällsekonomiskt riktiga avvägningar. Fasta avgifter kan däremot vara motiverade i en statisk situation med balans i energisystemets utformning". Detta är fullständigt obegripligt. Flerdelade tariffer med både fasta och rörliga avgifter behövs för att åstadkomma effektivitet i system med stora fasta kostnader. Låga rörliga avgifter, på eller i närheten av marginalkostnaderna, medför att redan utbyggd kapacitet kan utnyttjas effektivt. Men låga rörliga avgifter ger inte full kostnadstäckning och därför behövs fasta avgifter som komplement. Argumenten för flerdelade tariffer är i själva verket extra starka när energisystemet, inte är i balans. Detta är utförligt diskuterat i utredningen *Pris på energi*, SOU 1981:69.

Mer eller mindre explicit i författarnas analys ligger uppfattningen att elpriserna redan idag borde höjas till den nivå som vi kan förvänta oss när kärnkraften avvecklas. Det finns emellertid ingen analys som indikerar att detta skulle ge en bättre fördelning av knappa investeringsresurser över tiden än en prissättning som baseras på kortsiktig marginalkostnad på en marknad där man kan vänta sig att förväntningsbildningen ifråga om den framtida prisutvecklingen fungerar hyggligt. Man skulle med ett analogt argument kunna hävda att arbetskraftskostnaderna borde höjas idag, eftersom även arbetskraften kan förväntas bli dyrare i framtiden!

Osäkerheten på investeringssidan behandlas, om jag har förstått saken rätt, enligt följande princip: Med hänsyn till den framtida osäkerheten om kostnader för olika produktionsfaktorer och speciellt de internationella energiråvarpriserna erhålles en mycket stor spridning i den förväntade lönsamheten för olika framtida energisystem. Detta innebär, enligt författarna, att

man inte från ekonomisk utgångspunkt kan framhålla ett visst alternativ framför ett annat. I stället bör man beakta inverkan på miljö, global utveckling, sysselsättning och betalningsbalans. (Se t ex avsnitt 3.3.) Som metod för att behandla *osäkerhet* i investeringskalkyler torde denna princip vara unik.

I avsnitt 10:1 skulle jag vilja se ett bevis för påståendet att "Det är emellertid klart att högre energiproduktivitet innebär ett lägre uttag av primära energiresurser och därför mindre påverkan på miljön, lägre import av energi, och därmed ett lägre utlandsberoende". Författarna påstår visserligen att "Dessa fördelar framträder inte i reguljär ekonomisk analys, ..." men det borde i så fall finnas någon annan typ av analys där de framträder.

Värdet av framtidsstudier

Framtidsstudier med det uttalade syftet att ge ett helhetsperspektiv på utvecklingen inom ett område ställer mycket stora krav på kunskaper och analysförmåga. Här är det uppenbart att författarna till *Perspektiv på energi* inte räckt till. Framförallt saknar jag förståelsen för drivkrafterna bakom en samhälls-ekonomis utveckling och vad som ligger i begreppet god hushållning med resurser i en ekonomi över tiden. Författarna saknar en fast grund att stå på. Utan en konsistent referensram blir en normativ analys hängande i luften.

Författarna bekänner sig, *innan analysen inleds*, på flera ställen i studien till vissa grundläggande principer för en effektiv hushållning med resurser. Men när de kommer till *själva analysen* finns inget som tyder på att de verkligen förstått innebörden i dessa principer. Det är således omöjligt att upptäcka något väldefinierat och konsistent kriterium på vad som är bra eller dåligt, utan det bestående intrycket är att detta mera beror på författarnas personliga preferenser än på någon underliggande norm för samhällsekonomisk effektivitet. Detta resulterar lätt i inkonsistenta resonemang och intrycket att allting flyter. Avsnitten om prissättning och in-

vesteringsbedömning är utmärkta exempel på detta. Genom hela boken lyser också, enligt min uppfattning, en övertro på statsmakernas förmåga och möjligheter att i detalj styra utvecklingen inom just energiområdet. Samtidigt har man uppenbarligen liten tilltro till förmågan att reducera arbetslösheten eller förbättra bytesbalansen med andra medel än energipolitiska åtgärder.

Vilket värde skall då den här typen av framtidsstudier tillmätas? Ger de en nyttig och värdefull kunskap som annars inte skulle komma den energipolitiska debatten till del? Efter att ha följt den så kallade tvärvetenskapliga framtidsforskningen under ett antal år tycker jag man kan konstatera två saker:

1. Från debattsynpunkt har avkastningen varit hög. Både energiframtidsstudier och andra framtidsstudier har väckt stor uppmärksamhet och debatterats livligt.
2. Ur vetenskaplig vinkel har resultatet emellertid varit mycket magert. Framförallt tycks de tvärvetenskapliga studierna ha bidragit till att nationalekonomer fått lägga ner tid på att korrigera missförstånd och felaktigheter och förklara gamla sanningar istället för att ägna tiden åt att upptäcka nya.

Professor *Lennart Hjalmarsson*
Nationalekonomiska institutionen
Göteborgs universitet